

PROLOOG

Vijftien jaar bleef het huwelijk van Godfried Bomans en Pietsie Verscheure vruchteloos. Zij verlangde zo naar een kind. Toen Pietsie de veertig naderde, had ze met Bomans' medeweten intiem contact met een huisvriend. In 1960 zag hun dochter Eva het licht. Met haar komst was, schrijft Bomans' biograaf Gé Vaartjes in *Vleugelman* (2025), 'het grote zwijgen' begonnen. Spreken over het vaderschap van hun dochter was voor Pietsie taboe en ook de schrijver zweeg er de rest van zijn leven over als het graf.

Ruim een halve eeuw na zijn dood onthulde Vaartjes dat Bomans niet Eva's biologische vader was. Slechts een paar mensen waren indertijd op de hoogte. Voor haar geboorte werd achter de rug van het echtpaar wel geroddeld over de oorzaak van hun kinderloosheid. Vaartjes tekent op dat de veertien jaar jongere Harry Mulisch had geroepen dat Bomans impotent was. In een brief bekende Mulisch dat hij diverse pogingen had gedaan om van zijn schrijfbroeder te horen hoe het met zijn seksuele conditie was gesteld. Hij daagde Bomans uit voor een duel. 'Ik stel mij voor, dat wij een fraaie tweeling van omstreeks 20 jaar optromme-

len, loten, en ieder aan een kant van de kamer te werk gaan.' Het raakte Bomans diep, met de vriendschap tussen de schrijvers kwam het niet meer goed.

In *Vleugelman* schetst Vaartjes het portret van een man die de clown uithangt op de bühne maar achter de schermen ongelukkig en onzeker is en die altijd naar aandacht en bevestiging hengelt, vooral van vrouwen. Regelmatig had Bomans periodes van grote vertwijfeling. Toen hij instortte op tweeënveertigjarige leeftijd – zijn dochter was nog niet geboren – schreef hij een gedicht van Werumeus Buning over en hing het boven zijn bureau: 'Wat ik betreur te hebben niet bezeten / Is het geluk van menig burgerman: / De vrede van het huisgezin, en van / De kinderen, die mee aan tafel eten.'

Maar Vaartjes verbindt Bomans' diepe zelftwijfel niet expliciet met zijn onvruchtbaarheid. De basis voor zijn 'fundamentele onzekerheid' zou al in zijn jeugd gelegd zijn. Hij groeide op in een nogal liefdeloos gezin, met een dwingende vader en een kille moeder. De biograaf vond in de gesprekken die hij voerde met mensen uit Bomans' omgeving en in zijn vele teksten blijkbaar geen aanwijzingen voor de interpretatie dat de wankeelmoedigheid van de schrijver werd versterkt door de wetenschap dat hij geen kinderen kon verwekken.

Zelf ben ik geneigd te denken dat Bomans de ingrijpende invloed van dit onvermogen op zijn zelfvertrouwen zowel voor de buitenwereld als voor zichzelf verborg. Zijn levensverhaal belicht naar mijn idee op allerlei manieren de omgang met mannelijke onvrucht-

baarheid in onze samenleving. Het grote zwijgen rondom mannen met zwak zaad. Het op één hoop gooien van impotentie en infertiliteit. De gelijkschakeling van mannelijkheid en spermakwaliteit. Het idee dat viriliteit schuilt in het willen winnen van een seksuele competitie. De spot die onvruchtbare mannen ontmoeten. Hun geschonden zelfbeeld.

Dat ik het zo lees, heeft allicht met mijn eigen geschiedenis te maken. Mijn geliefde en ik wilden al snel aan kinderen beginnen, toen we elkaar halverwege de dertig vonden. Maar een zwangerschap bleef uit. Na een jaar proberen gingen we naar de huisarts. Die legde uit dat ze altijd begon met de eenvoudigste stap: bekijken of het kwakje van de man wel deugt. Ik kreeg een buisje mee. Op een bedrijventerrein in Utrecht Overvecht zette ik de vrucht van mijn handenarbeid op de balie. De receptioniste keek mij verwonderd aan. Het laboratorium bleek een gebouw verder te zijn. Enkele dagen later ging ik op consult bij de dokter. Die wond er geen doekjes om. Er was geen levende zaadcel gevonden. Zelfs geen dode.

Dat was slikken. Ik had een sterke band met mijn vader. Geen seconde had ik erover getwijfeld of ik wel kinderen wilde. Zelf vader worden was een diep verlangen. Twintig jaar later zie ik het als in een film voor me hoe ik bij de huisarts wegfietste en even verderop steun zocht bij een boom op de Nieuwegracht.

Toen het vonnis was gevelde, deed ik wat mannen doorgaans doen. Hun vrouw adviseren het geluk bij een ander te zoeken. Zwijgen. De schaamte verdrin-

gen. Hard werken. Veel tijd om er echt mee bezig te zijn, was er ook niet. Niet veel later bleek mijn vader ten dode opgeschreven te zijn. Uitgezaaide kanker.

‘Dat kan jij allemaal niet verwerkt hebben. Dat heb jij niet verwerkt,’ zei de maatschappelijk werkster bij de Raad voor de Kinderbescherming, toen wij enkele jaren later in een adoptieprocedure zaten. Ze vond het een veeg teken dat ik in het levensverhaal dat ik had moeten schrijven niet had vermeld dat onze kinderloosheid aan mij te wijten was en ze dat uit mij had moeten trekken. Ze twijfelde of ik wel open kon staan voor de emoties van een kwetsbaar kind als ik mijn eigen emoties afblokte. In haar verslag noteerde ze dat ik een gereserveerd heerschap was.

Toen dacht ik: mens, zwijg, wat weet jij van mij op grond van een paar gesprekken, waarom zou ik een onbekende een inkijkje in mijn zielenroerselen geven? Waarom kan elke idioot gezegend met vitaal zaad er vrij voor kiezen kinderen te verwekken, terwijl mijn hele doopceel gelicht moet worden? Met tegenzin gaf ze me uiteindelijk het stempel van goedkeuring. Intussen ben ik de gelukkige vader van een prachtige puber. Al is het vast puur toeval, ik kan het niet laten het gegeven dat ze op dezelfde dag jarig is als mijn betreurde vader te zien als een teken van hogerhand. Mijn leven is gelopen zoals het lopen moest.

Maar meer dan ik lang wilde erkennen, knagen het vonnis van de huisarts en ook het verdict van de maatschappelijk werkster nog. Er zijn van die dagen dat ik wil weten waarom mijn zaad dood was en of zij gelijk

had dat mijn zwijgen liet zien dat ik niet wist hoe ik daarmee om moest gaan.

Na twintig jaar wegduiken voel ik nu een aandrang het onder ogen te zien en uit te zoeken. Om te beginnen verken ik in het hoofdstuk 'Een gestolen toekomst?' het wetenschappelijke debat rond de vraag of de mannelijke vruchtbaarheid in gevaar is. Tekent zich een consensus af over het al dan niet dramatisch dalen van de spermakwaliteit? Hoe is het gesteld met andere aandoeningen van het voortplantingssysteem zoals niet-ingedaalde ballen? Zijn chemische stoffen die de hormoonhuishouding verstoren de hoofdverdachten voor dergelijke kwalen? In 'Fiks dat probleem' houd ik mogelijke oplossingen tegen het licht. Kunnen we van gezonder leven veel heil verwachten voor het opkrikken van de spermakwaliteit? Welke medische behandelingen zijn er voor mannen met zwak zaad en hoe succesvol zijn die?

Naar de aard van de belichte thematiek vormen deze eerste twee hoofdstukken wellicht het meest klinische deel van het boek. Ik stel mij er vooral in op als een wetenschapsjournalist en ga met medici en met de wetenschappelijke literatuur in dialoog. Daarna ligt de focus op de psychische en sociale kant van onvruchtbaarheid. In 'Stilte en stigma' ga ik met sociale wetenschappers in gesprek over hoe mannen omgaan met de kennis onvruchtbaar te zijn en hoe de buitenwereld naar hen kijkt. Waarom kost het hun zoveel moeite om hierover te praten? Ontmoeten ze begrip of spot? Hoe past hun euvel binnen dominante ideeën over manne-

lijkheid? In ‘Waar zijn al die onvruchtbare mannen?’ bevroeg ik mijn lotgenoten zelf over wat de diagnose voor hen betekent. Hoe beïnvloedt het gegeven dat ze geen kinderen kunnen verwekken hun zelfbeeld? Voelen ze zich minder man? Hoe ervaren ze de reacties van hun omgeving?

Mannen die zwijgen is ook te lezen als een zoektocht naar zelfinzicht. Ik was zo’n man die zweeg. Op de een of andere manier wil ik nu begrijpen waarom ik de gêne zo ruim baan gaf. Maar natuurlijk is het niet mijn ambitie om de lezer met mijn eigen kleine leed en onvermogen op te zadelen. Mijn persoonlijke ervaringen belicht ik om reliëf te geven aan anders misschien vlakke wetenschappelijke kennis. Ik heb ze niet alleen willen optekenen om schoon schip te maken, maar ook om een bijdrage te leveren aan het doorbreken van de stilte rond mannelijke onvruchtbaarheid. Al te snel krijgen allerlei zaken het etiket ‘het laatste taboe’ opgeplakt. Toch denk ik uit alle literatuur die ik las en alle gesprekken die ik erover voerde te kunnen opmaken dat dit onderwerp nog goeddeels in de taboesfeer zit. De meeste mannen met vruchtbaarheidsproblemen doen er nog altijd het zwijgen toe. Zowel in het medische als het sociaalwetenschappelijke onderzoek komen ze er bekaaid van af. Het probleem bij stellen met een onvervulde kinderwens ligt in grofweg de helft van de gevallen bij de man. Al woedt er een stevig wetenschappelijk debat over de betrouwbaarheid van de cijfers en de ernst van het probleem, de aanwijzingen stapelen zich op dat de spermakwaliteit daalt en

de mannelijke vruchtbaarheid terugloopt. Redenen te over om uit te zoeken hoe dit komt en wat de weerslag ervan is.